

PO POTEH ZGODOVINE NA KOROŠKEM/3 – PODJUNA

**EKSKURZIJA DRUŠTVA SLOVENSKO AVSTRIJSKEGA PRIJATELJSTVA
15.10.2005**

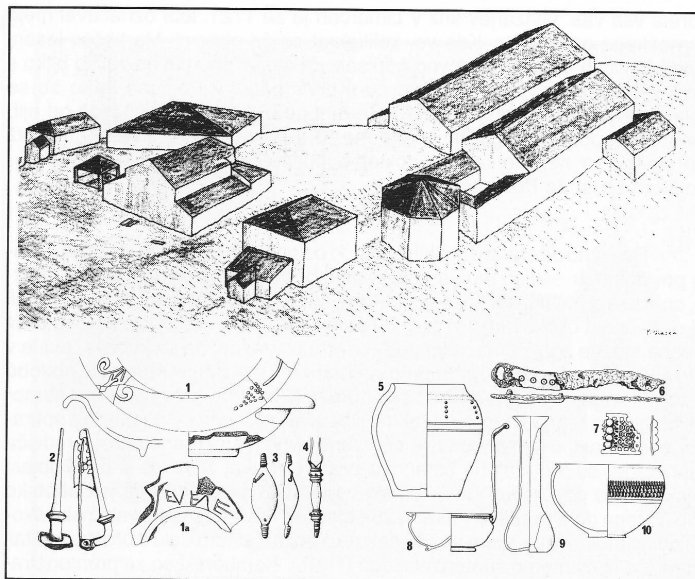
Potovanje članov DSAP po poteh zgodovine na Koroškem, ki se je pred tremi leti začelo na Gosposvetskem polju ob najstarejših spomenikih slovenske zgodovine, nato nadaljevalo ob Zilji, kjer je poleg svojevrstne pokrajine in arhitekture ohranjenih tudi nekaj izjemnih etnoloških posebnosti (štehvanje...), nas je v letu 2005 vodilo povprek preko tretje značilne koroške pokrajine Podjune. Tu smo sledili predvsem še eni od malo poznanih posebnosti tega dela Evrope in širšega slovenskega prostora – najbolj ohranjenim le na videz preprostim srednjeveškim utrdbam, nastalim v 15. in 16. stoletju kot obramba pred turškim vpadi. Seveda je bilo potrebno hkrati spoznati tudi mnogo starejše prednike teh imenitnih kmečkih utrd, ki so tisočletja nastajale v rodovitni dolini ob Dravi – od prazgodovine, preko rimskih in srednjeveških svetišč, cerkvic in utrd do značilno slovenskih utrjenih cerkva – taborov.

Posebej izbrani zgodovinski kraji, ki smo si jih na ekskurziji ogledali, so bili še Železna Kapla /Eisenkappel s posebnim poudarkom na novih vitražih slikarja Omana in krstilnikom keramičarke Nežike Novak v župni cerkvi, Globasnica/Globasnitz z obiskom antičnega cerkvenega središča na sv. Hemi ter Djekše/Diex in Kneža/Graffenbach z odlično ohranjenima taborskima utrdbama in na zaključku še utrjeni Grebinjski samostan.

IZ ZGODOVINE PODJUNE

Po ledeni dobi, ko je ledenik vse do 9000 pr. Kr. prekrival Celovško kotlino, in potem ko je vmes nastopilo sušno obdobje, se okrog 1800 pr. Kr. klima spremeni. Od takrat je bila Podjuna vedno »žitnica Koroške«, pomembna prometna povezava in dežela, ki je ustvarila posebno podobo »sakralne pokrajine«, s »svetimi« griči in poganskimi svetišči, cerkvicami, ki so jih branili protiturški tabori in s številnimi znamenji (»križi«) ob vaških poteh.

Najstarejše sledove človeka so našli v jamah nad Grebinjem, kjer je bival že pred sto tisoč leti. Rimljanom je pomenila v 3. in 4. stoletju cesta med Virunumom (Celovcem) in Celeio (Celjem) eno najpomembnejših povezav v tem delu Evrope - in taka je ostala vse do prve svetovne vojne. Poselili so Podjuno predvsem južno od Drave z izjemno pomembnim središčem ob Globasnici. Po propadu Rima so nad njim na mestu nekdanjega predkrščanskega svetišča zgradili v 5. stol. utrjeno zatočišče, ki je služilo tudi kot poznokrščansko cerkveno središče.

Poskus rekonstrukcije
poznoantičnih cerkvic
na sv. Hemi nad
Globasnico
(po: F. Glaser)

Rimska naselbina Iuenna (izvor imena za Podjuno!) je cvetela v 3. in 4. stol., v 5. stol. so zgradili utrjeno zatočišče na Junski gori nad vasjo (več cerkva kot škofijsko središče). Uničeno je bilo ob koncu 6. stol. ob selitvah ljudstev – kot spomin so 1468 tu zgradili romarsko Hemino cerkev. V vaškem naselju Globasnica je ob koncu 14. stol. nastala cerkev Marijinega vnebovzjetja in okrogla kostnica, ki so ju v 15. stol. obdali s taborskim obzidjem (žal ni ohranjeno) – znamenite so freske mojstra Petra iz Velikovca (1467, v prezbitteriju) in poslikave iz 16. stoletja na kostnici (predstavitev plemičev).

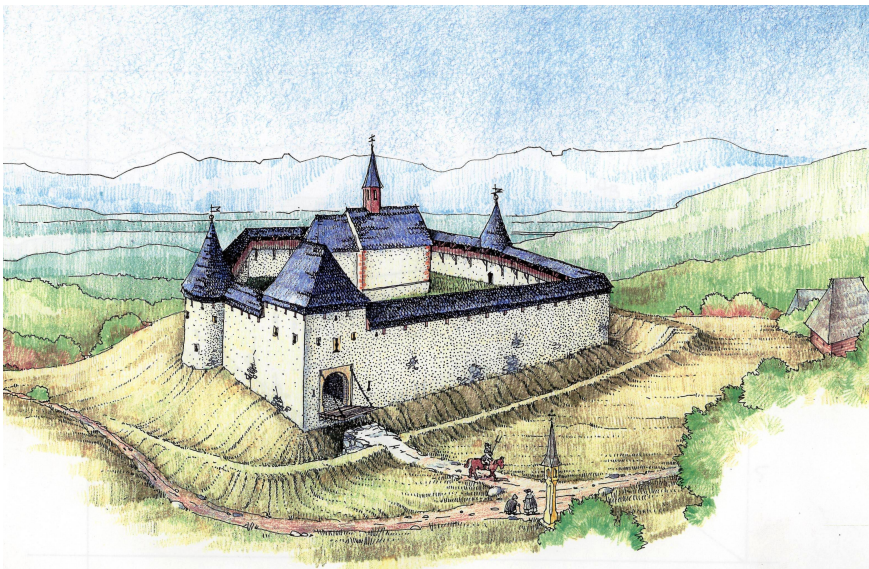
Od prihoda Slovanov dalje so v srednjem veku naseljevali predvsem robove doline. Pomembno je postalo železarstvo in še vedno promet (trgovina s soljo...). Po vdoru Turkov (1473 preko Jezerskega in kasneje še petkrat) ter madžarskih vojsk (80. leta 15. stol.) so slovenski kmetje zgradili dolinske zapore in številne utrdbe okrog cerkvic kot kmečke tabore - v 16. stol. so bila to središča kmečkih uporov (1515). Nesreče so prizadele Podjuno večkrat: kuge 1348/49, 1629, 1715 - kobilice 1478 – izjemne zime v 16. in 17. stol. V 18. stol. pride končno do izboljšanja, vendar je bila prav Podjuna med zadnjimi avstrijskimi krajinami, ki je izvedla prehod od fevdalnega v kmečko lastništvo v drugi polovici 19. stol. Najbolj je dolino prizadela po prvi svetovni vojni ostro začrtana meja, ki ji je odvzela njeno vlogo posrednika na poti med severom in jugom...

ZNAČILNOSTI ARHITEKTURNE DEDIŠČINE PODJUNE

Kmečko stavbarstvo je tu relativno skromno – značilne so razlike od skromne dimnice preko »hiše z vzdolžnim hodnikom« do sicer redkih »gosposkih« hiš s štirikapno streho. Pokrajino so najbolj zaznamovale cerkve (od romanskih do značilnih baročnih), kostnice (pred 15. stol.), »križi« (znamenja in kapelice od 15. stoletja dalje), protiturški tabori (v 15. in 16. stol.) in redkeje gradovi. V 18. in 19. stoletju se dokončno oblikujejo lokalne in skupne značilnosti krajinske podobe Podjune.

“Tabori so utrdbe, ki so jih na Slovenskem od 15. do 17. stol. zidali kmetje za obrambo pred Turki; po taborih tudi imena nekaterih krajev” (Leksikon CZ). Začetek gradnje je bil na Koroškem po letu 1473. Značilni so za območje, v katerem so v tem času bivali Slovenci. Skupno je bilo zgrajenih preko 300, delno kot lokalna zatočišča delno kot polvojaški sistem (dolinske zapore, tabori za nadzor in obveščanje o prihodu turških roparskih čet...), od tega na Koroškem dobra petina. V začetku 16. stol. so bili središča kmečkih uporov, zato jih je posebna “komisija” mnoge med njimi podrla. Na Koroškem so najboljše ohranjeni v odročnih delih (Svinška planina).

DJEKŠE / DIEX

Rekonstrukcija stanja v prvi pol. 16. stol. (P. Fister)

Še nekaj misli organizatorke poti po Koroški

Na naših zgodovinskih poteh po Koroški "doživljamo" zgodovinske in umetnostne spomenike. Na pot se vsakokrat posebej pripravimo, vendar nikoli ni povedano vse, kar naj bi res približalo pokrajino, ljudi in spomenike. Da ne uspe povsem je kriva tudi večna naglica in hlastanje - priti čim dlje, videti čim več, vmes se ustaviti tudi na dobrem kosilu itd. itd. Mar ne bi bilo lepše obiskati le dva, tri resnično lepe in pomembne spomenike in te povsem spoznati, da bi nam ostali v spominu za vse čase? Tako nam ni bilo dano pogledati ne cerkve Device Marije v Trnju z njenim bogatim pripovednim izročilom, na Rebrci ne grajske »komende« ne kostnice (romanskega karnerja, kjer so v spodnjem delu shranjevali očiščene kosti rajnih, ko so prekopali grobove, v zgornji majhni kapeli pa so opravljali mašne daritve za rajne) in njene vloge v sakralni arhitekturi, tudi ne izredno redkega poznogotskega svetilnika na pokopališču v Globasnici - saj tega bi lahko naštevali še mnogo... Morda pa pot, kakršnakoli že je, navduši ljubitelja, da si kasneje sam ogleda, kar je bilo le nakazano.

Že sama pot na Svinško planino - na Djekše in Knežo bi bila vredna ogleda ves dan. Nismo utegnili pogledati in uživati v prelepih panoramskih slikah z Djekš tja proti Karavankam in s Kneže tja proti Peci, Podjuni in strojanskim hribom. Kako nenavadne se zdijo v današnjem času strelne line v obzidju in ostanki dviznega mostu, ki so ga domačini dvignili, da so Turkom onemogočili vdor in ropanje imetja, ki so ga hranili "v kašči" za obzidjem. Leseni obrambni hodniki so bili tako pripravljeni da so bili tudi tisti, ki so imeli nalogo oprezati za sovražniki, kljub svoji nalogi vedno za varnim obzidjem. Tudi polivanje z vrelo smolo izza skodlaste in škrljaste strehe jim ni bilo neznano, pa težke kamnite krogle, ki bi si jih mi z največjim veseljem odnesli domov - za spomin na turške čase. Veliki poznavalec sakralne arhitekture na Koroškem dr. Marijan Zadnikar se je že v 80-tih letih prejšnjega stoletja skupaj s profesorjem Fistrom upravičeno spraševal : "Le kako dolgo še? Tabor, ki je varoval takrat same Slovence pred Turki, je v tolikih stoletjih na vedno težji preizkušnji. Ali bo varoval tudi rod, ki smo mu izročili spomine?"

Kako ljubek je tabor na Kneži, še danes ohranjen le med saminami - vsaj upamo, da je tako redko pozidavo okoli tabora že uzakonil urejen pozidalni načrt, ki bi moral preprečevati vsakršno skrunjenje spomeniškega kompleksa. Taborsko obzidje, še povsem ohranjeno s 50 pravokotnimi strelnimi linami, obhodnim lesenim hodnikom in skrilasto kritino, s kaščnim prostorom v vhodnem stolpu, težkimi, z železom okovanimi vrati, s kamnoseškim mojstrskim podpisom nad vhodom v cerkev nam priča o tako bogati zgodovini, ki so jo doživljali kmetje tod okoli. Na videz skromna arhitektura se v tem okolju lahko primerja z največjimi arhitektonskimi spomeniki v svetu.

M.F.

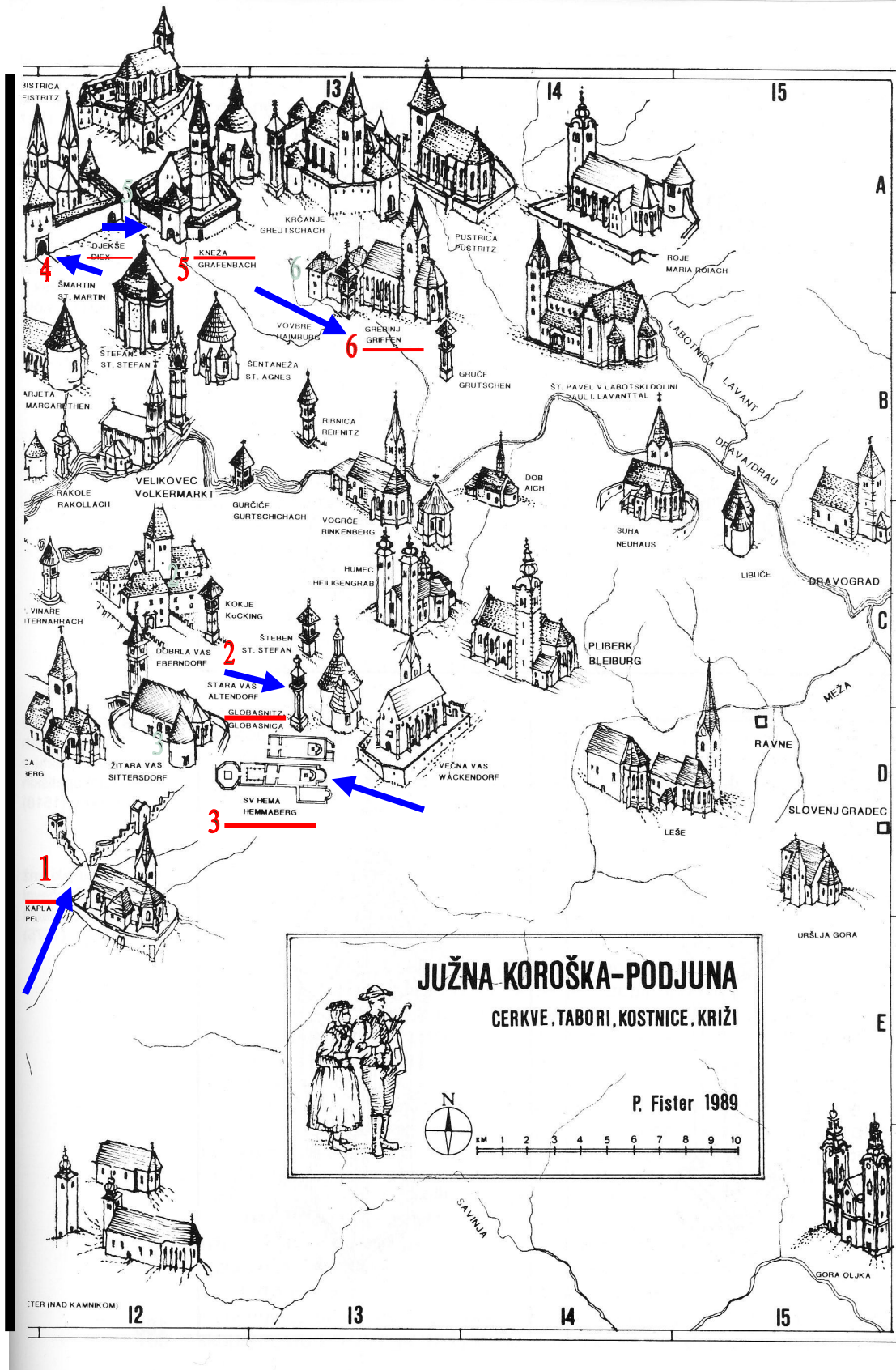
Podrobna predstavitev Koroške zgodovine, vezane na izjemno in značilno stavbno dediščino Koroške, Podjune, posameznih krajev in stavb ter nanjo navezan širši prostor tesno povezanega slovenskega etničnega prostora in njegove odprtosti v Evropski prostor je v naslednjih knjigah:

Peter Fister, Arhitektura Zilje, Roža, Podjune – »Ta hiša je moja pa vendar moja ni«, Mohorjeva založba, Celovec, 1989.

Peter Fister, Arhitektura slovenskih protiturških taborov, Slovenska matica, Ljubljana, 1975.

Peter Fister, Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Cankarjeva založba, Ljubljana 1986.

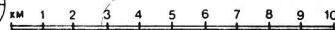

JUŽNA KOROŠKA-PODJUNA

CERKVE, TABORI, KOSTNICE, KRIŽI

P. Fister 1989

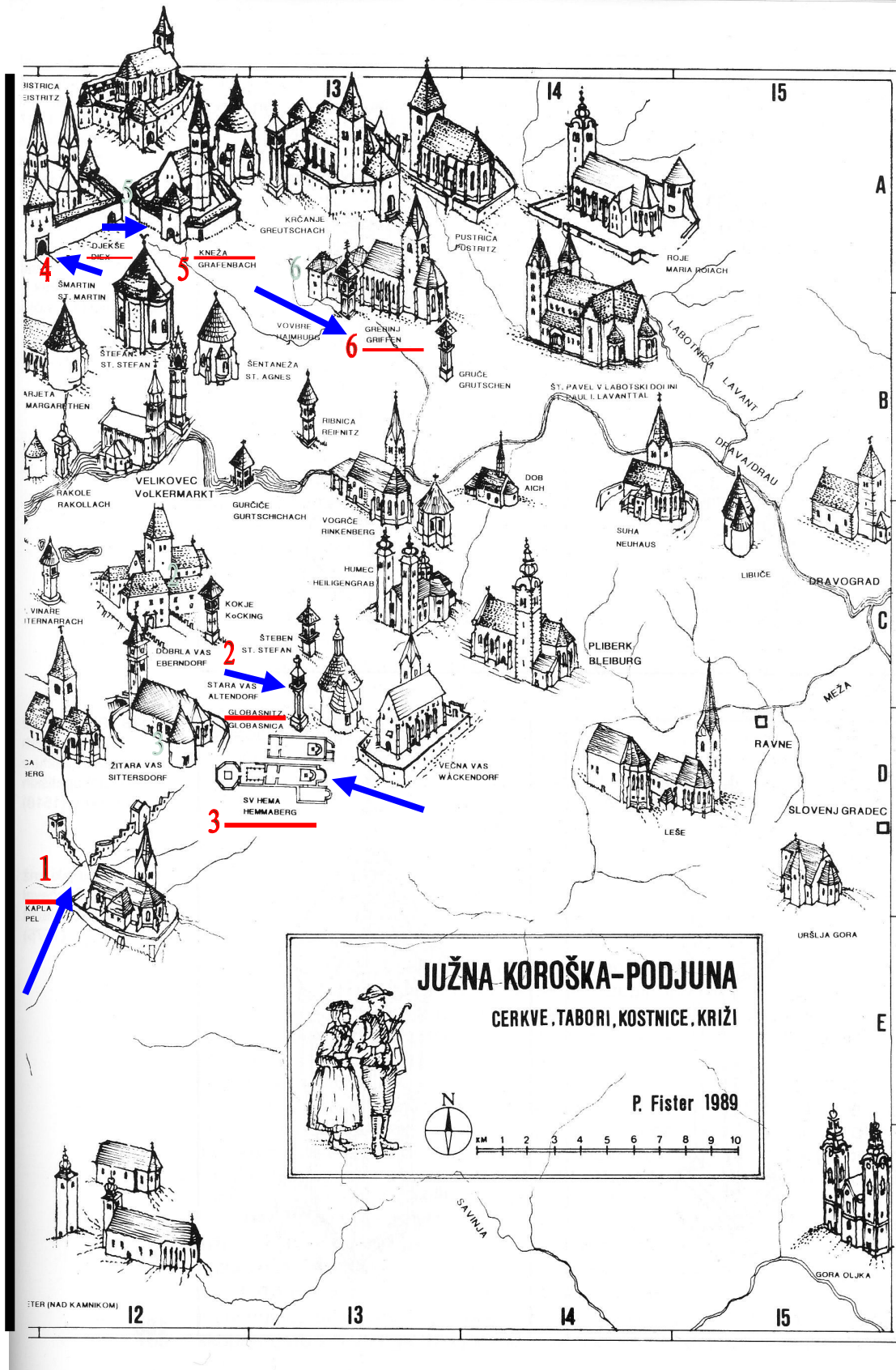
ETER (NAD KAMNIKOM)

12

13

14

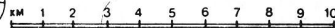
15

JUŽNA KOROŠKA-PODJUNA

CERKVE, TABORI, KOSTNICE, KRIŽI

P. Fister 1989

ETER (NAD KAMNIKOM)

12

13

14

15

E

D

C

B

A